

ANALIZA PRVE AUTOHTONE SUBKULTURE U ISTORIJI MODE – Antimodni stil Enkroajabla i Mervejeza („Incroyables” i „Merveilleuses”)

Marija Kertakova^{1*}, Sonja Jordeva¹, Jordan Efremov¹

¹ University “Goce Delcev”, Faculty of Technology, Shtip, Republic of North Macedonia

* e-mail: marija.kertakova@ugd.edu.mk

Pregledni rad

UDC: 391:7.05

doi: 10.5937/tekstind2102048K

Apstrakt: Ovaj pregledni rad analizira jedan autentičan i prilično intrigantan modni stil, koji otkriva u kojoj meri društveno-politički događaji mogu uticati na izgradnju potpuno novog kostima koji se radikalno razlikuje od konvencionalnog. Jedan od glavnih ciljeva ovog rada je preispitivanje i kritička analiza kostima najbuntovnijih mladih ljudi koji su živeli krajem 18. veka. Takozvani „Incroyables” i „Merveilleuses”, pojavili su se kao prva autohtona subkultura u istoriji mode, dajući svoj doprinos modi kroz karakteristične elemente i varijacije muškog i ženskog kostima određujući, na taj način, potpuno novi društveni ideal lepote. S druge strane, istraživanje ovog novog načina strukturiranja kostima, objašnjava pojavu novih grupacija mladih ljudi, pojavu novih subkultura nakon druge polovine 20. veka. Dizajneri novog doba mudro koriste istorijski materijal u svojoj stvaralačkoj praksi prilagođavajući ga duhu vremena. Zbog činjenice da je moda složen fenomen i ima različite manifestacije, koristila sam metod multidisciplinarnosti, strukturne i sistematske analize oslanjajući se na kulturološki i sociološki aspekt istraživanja.

Ključne reči: prva autohtona subkultura, „Incroyables” i „Merveilleuses”, moda s kraja 18. veka.

ANALYSIS OF THE FIRST AUTOCHTHONOUS SUBCULTURE IN FASHION HISTORY – Antimode style of „Incroyables” and „Marveilleuses”

Abstract: This scientific article is devoted to an extremely intriguing topic, so relevant among connoisseurs of fashion history and fashion costume (but not enough among ordinary fashion lovers) and is of great benefit to today's science, fashion and fashion industry, as it relates to the question of how socio-political events can greatly influence the construction of a completely new costume, radically different from the conventional one. One of the main goals of this scientific work is to reconsider and critically analyze the costumes of the most rebellious young people who lived in the late XVIII century. The so-called “Incroyables” and “Merveilleuses” emerged as the first autochthonous subculture in the history of fashion, contributing to fashion through the characteristic elements and variations of men's and women's costumes, thus defining a completely new social ideal of beauty, embodied and expressed with the help of fashionable women's and men's suits from this period. On the other hand, thanks to the knowledge and study of this new way and method of structuring the costume, the horizon is born in which it becomes clear how the new young people appeared after the second half of the 20th century, and the designers of the new age cleverly use accumulated historical material in their creative practice and embody the same in a way so characteristic of the spirit of the time. Due to the fact that fashion has various manifestations, I have also used cross-cultural research methods – attracting certain parts of sociology and structural and systematic analysis..

Keywords: First autochthonous subculture, “Incroyables” and “Merveilleuses”, late XVIII century fashion.

1. UVOD

Da bi se razumela pojava prvih antimodnih stilova u istoriji mode kod mladalačke subkulture, takozvanih Enkroajabla („Incroyables“) i Mervejeza („Merveilleuses“), potrebno je obratiti pažnju na društveno-političke trendove vremena u kojem su živeli. Jer moda se nikada ne manifestuje kao nešto slučajno – naprotiv, ona je uvek vizuelna reakcija vremena povezana sa društvom, kulturom, politikom i samim duhom vremena. Ova subkultura obuhvata period od 1789. do 1799. godine. To je period poznat u istoriji kostima po Francuskoj buržoaskoj revoluciji (1794-1798) i periodu Direktorijuma (1795-1799). Iz tog razloga je potrebno sagledati uslove koji su postojali tokom ova dva istorijska perioda.

2. VELIKA FRANCUSKA BURŽOASKA REVOLUCIJA (1794-1798)

Mnogi analitičari istorije mode primećuju veliki značaj Francuske buržoaske revolucije za razvoj evropske mode. Može se reći da se tu nalazi koren savremenih modnih trendova. Od trenutka kada je buržoazija u Francuskoj odbacila monarhiju i dala masama dugo očekivanu slobodu i slogan „**Liberté, égalité, fraternité**“ („Sloboda, jednakost, bratstvo“, Slika 1), moda postaje značajno političko oružje i otvorena politička demonstracija poput štampe, javnih i političkih debata.

Slika 1: *La Liberté guidant le peuple* – par Eugène Delacroix (1830). *Sloboda vodi narod* – autor Ežen Delacroix (Eugène Delacroix) (1830).

[Izvor: https://fr.wikipedia.org/wiki/Libert%C3%A9,_%C3%89galit%C3%A9,_Fraternit%C3%A9 – datum posete: 09.02.2021]

Usled turbulentnih dešavanja društvo ne samo da menja svoj kalendar, ritam i način života, već se oslobađa klasnih i socijalnih privilegija i vekovnih predrasuda (vidi Sliku 2). E. Arabadžieva [1] primećuje da su događaji koji su zahvatili Francusku tokom ovih 5 godina (1794-1798) promenili sve privilegije i običaje, a „*ideje koje su inspirisale francuski narod uticale su i na kostim*“. Međutim, kako bi se pratio nastanak i razvoj prve subkulture u istoriji mode, sa procesom razvoja neophodno je istovremeno pratiti i razvoj modnih trendova.

Slika 2: Revolucionari iz doba Francuske buržoaske revolucije. (levo) Sankiloti (sans-culottes, oni bez kilota sl. levo, i vrsta čakšira do kolena nošene sa čarapama, desno)

[Izvor: <https://www.pinterest.com/pin/430797520591407095/> – datum posete: 09.02.2021]

Klasa i klasna pripadnost nosioca mogu se jasno prepoznati po spoljnim znakovima odeće. Odeća seoskih i urbanih masa drastično se razlikovala od kostima aristokratije (uporedi Slike 3 i 4 sa Slikom 5, kao i sa Slikama 6 i 7). Da bi se utvrdio stepen implikacije mode prethodnih epoha na modu iz vremena Francuske buržoaske revolucije, važno je pratiti istorijski tok. Osamnaesti vek označio je poslednju fazu u ra-

Slika 3: Republikanka u vreme Francuske revolucije

[Izvor: <https://www.pinterest.com/pin/331366485061513930/> - datum posete: 09.02.2021]

Slika 4: Kostim francuskog revolucionara poreklom iz običnog proleterskog naroda

[Izvor: https://www.pinterest.com/pin/ARIAMLKRwVDrUfZy-cxHRCUTDDA751qxKC7iL_q_THVl86u79wWquur8/ - datum posete: 09.02.2021]

Slika 5: Kostim aristokrate tokom Francuske buržoaske revolucije

[Izvor: <https://www.pinterest.com/pin/444378688217626793/> - datum posete: 09.02.2021]

Slika 6: Portret siromašne seljanke iz doba Francuske buržoaske revolucije

[Izvor: <https://www.pinterest.com/pin/369717450663441393/> - datum posete: 09.02.2021]

Slika 7: Portret Marije Antoanete koja se, zbog svog ekstravagantnog životnog stila (i odeće), smatra glavnim razlogom za početak F.B.R.

[Izvor: <https://www.pinterest.com/pin/17240411061811696/> - datum posete: 09.02.2021]

zvoju feudalizma u Evropi, jer je tada okončan prelaz u buržoasko društvo, a prosvetiteljstvo je, izraženo u delima svojih ideologa-Didroa, Voltera, Rusoa, potvrdilo nove vrednosti. Ideja jedinstva u ljudskoj kulturi, povezana sa formiranjem nacije, nacionalne države, ali i rivalstvom dveju ekonomski najrazvijenijih zemalja-Francuske i Engleske, prenosi se iz osamnaestog u devetnaesti vek. Tokom ovog perioda Francusku je odlikovala efikasna ekonomija, koja je omogućavala zemlji da akumulira bogatstvo i da jedan njegov deo usmerava na razvoj obrazovanja i umetnosti. Francuska je umetnost, kako klasična tako i primenjena, tokom ovog vremena bila reper za razvoj umetnosti za mnoge druge evropske zemlje.

2.1. Karakteristike francuskog modnog kostima tokom doba Francuske buržoaske revolucije

Zajedno sa jezikom, likovnom umetnošću i književnošću, francuska moda i dalje vrši snažan uticaj na razvoj mode u drugim evropskim zemljama, uglavnom na kraljevskim dvorovima. E. Kireeva [2] beleži: „Uporedo sa ovim, ekonomska moć Engleske je brzo rasla u osamnaestom veku. Postala je prva zemlja po ekonomskoj moći i počela da vrši kulturni uticaj na kontinentalnu Evropu. Ovaj uticaj je bio naročito jak u poslednjoj četvrtini osamnaestog veka“. Međutim, moda koja ide u korak sa revolucijom ipak ne može odjednom i sasvim da raskine sa nasleđenom tradicijom.

Francuski novi građanski kostim koji je dizajnirao Žak-Luj David i stari aristokratski kostim uoči revolucije izuzetno su raznoliki i pokazuju klasne razlike (upoređi Sliku 8 sa Slikom 5). U godinama revolucije ova raznolikost se i dalje održava i dostiže još veće razmere, jer su najširi i najraznovrsniji slojevi francuskog društva (pa čak i žene) uključeni u spontano stvaranje spoljne revolucionarne slike svojim kreativnim učestvovanjem (vidi Sliku 9).

Građanski kostim dizajniran od Žak-Luja Davida (Jacques-Louis David) po naredbi zakonodavca. Zbog nepraktičnosti nije masovno korišćen u praksi.

Kireeva [3] naglašava: „Često je previše ekstravagantni oblik određen složenošću događaja tokom ovog istorijskog perioda“. Vrlo zanimljivo zapažanje o raznolikosti mode daje Pjužo (Пюжо), koji u svojoj knjizi „Pariz u osamnaestom veku“ piše da kada je jedne iste večeri morao da poseti salon jedne plemenite dame i u tom salonu su bile tri druge žene, one su morale da budu različito obučene - prva u „grčki“, druga u „turski“, a treća u „engleski“ kostim“ [4]. Činjenica da politika, kao umetnost kompromisa, počinje da utiče na modu takođe je veoma važna za ovu studiju. Budući da formira razmišljanje i ponašanje čoveka u sokratovskom smislu „bića koje ima društveni život“, takođe daje direktne refleksije na demonstraciju njegovih stavova. Društveni razlozi u izboru i nošenju odeće imaju prednost nad ostalim razmatranjima. Tokom godina revo-

Slika 8: Moda u vreme Francuske revolucije

[Izvor: <https://www.pinterest.com/pin/4714774589308001/>- datum posete: 09.02.2021]

Slika 9: Žene revolucionarke tokom Francuske buržoaske revolucije.

[Izvor: <https://www.bobvenables.co.uk/history/zj5rqwv6tryv7de0pz4pfdnroy1t1-> datum posete: 09.02.2021]

lucije, kostim stanovnika Pariza menjao se mesečno, prateći trenutnu političku liniju.

Revolucionarne transformacije prodiru u sve slojeve i prožimaju život celog društva, a, naravno, odražavaju se i u modi. Prva promena je u tome što padaju svi kraljevski ukazi koji definišu, dozvoljavaju ili zabranjuju nošenje određenih boja, tkanina ili odeće. Zbog neorganizovanosti i haosa koji su nastali u tadašnjoj ekonomiji, promene u modi bile su rezultat ekonomskih, a ne socijalnih razloga. Čuvena ideološka trijada „sloboda, jednakost i bratstvo” koja nadahnjuje društvo utiče na sliku društvenog ideala, a samim tim i na modnu odeću, čiji je zadatak da učini vidljivom ovu želju za praktičnom realizacijom revolucionarne parole. Te promene utiču i na nove političke lidere, koji ih izražavaju kao apele i ideje. Veliki uticaj u tom pogledu imao je Žan-Pol Mara (Jean-Paul Marat), koji je izdavao novine „Prijatelj naroda”, gde je oštro u formi pamfleta ismevao ekstravagantnu modu kraljevske aristokratije i dao predloge za promene u odeći treće klase, od kojih su neke previše naivne u pogledu slobode oblačenja „novih građana”.

3. PERIOD DIREKTORIJUMA (1795-1799)

Period poznat u francuskoj istoriji kao Direktorijum (1795-1799) predstavljao je prvu „državnu institu-

ciju” u Francuskoj. Sastojao se od pet direktora, zbog čega i vlada i stil dobijaju to ime. Glavna karakteristika koju uočavaju svi analitičari Direktorijuma bila je tendencija „povratka antici”. Kraj „terorističkog režima” traži stvaranje atmosfere u kojoj se na njega zaboravlja i žudi za životnom strašću. U društvu skorojevića iz perioda Direktorijuma, žene pronalaze nove mogućnosti; modni časopisi se ponovo pojavljuju, pa tako i odmarališta, kao mesta uživanja, ponovo počinju da funkcionišu. Vreme direktorijuma odnosi se na neoklasične stilove u dekorativnoj umetnosti i modi koji karakterišu taj period. Glavni trend koji se manifestuje u ovoj atmosferi reakcije je „strast prema antici” (odeća iz perioda antike), koja počinje u određenim krugovima, ali ubrzo postaje univerzalna. Ovaj trend je postao univerzalni stil i počeo je da obuhvata i umetnost i slikarstvo, kao i književnost, pozorište, muziku i poslednje, ali ne najmanje važno - kostim. Društvo proširuje svoje sklonosti ka „nebesko beloj boji”, koja počinje sve sigurnije da istiskuje „tamu” iz perioda revolucije. Dolazi vreme „zemaljskih boginja” (kako zovu tadašnje dame). Iako muškarci lično ne shvataju ovu modu, to ne znači da ne uživaju u „nezemaljskoj lepoti” svojih dama. One postaju njihove zavodnice, muze, heroine, statue kojima se klanjaju (vidi Sliku 12).

Slika 10: Obitelj revolucionar obučen u sankilote (sans-culottes), umetnik, Luj Leopold Boili (Louis-Leopold Boilli) (1761-1845).

[Izvor: <https://en.wikipedia.org/wiki/Sans-culottes> - datum posete: 09.02.2021]

Slika 11: Portret Žan-Batista Mijoa (Jean-Baptiste Milhaud), Zamenika konvencije, u uniformi komandanta vojske, umetnik Žak-Luj David (1794)

[Izvor: <https://onlyartists.tumblr.com/post/20981937205/entourage-of-jacques-louis-david-portrait> - datum posete: 09.02.2021]

Slika 12: Originalni naslov: *Portrait of Madame Récamier* by Jacques-Louis David (1800)

[Izvor: https://en.wikipedia.org/wiki/Portrait_of_Madame_R%C3%A9camier - datum posete: 09.02.2021]

Slika 13: Član francuskog Direktorijuma (1795-1799) od Franca Liperhajda (Franz Lipperheide)
[Izvor: <https://world4.eu/directoire/> - datum posete: 09.02.2021]

Slika 14: Ženska haljina iz perioda Direktorata sa grčkom ukrasnom trakom i turbanom u turskom stilu
[Izvor: <https://www.pinterest.com/pin/200691727120670484/> - datum posete: 09.02.2021]

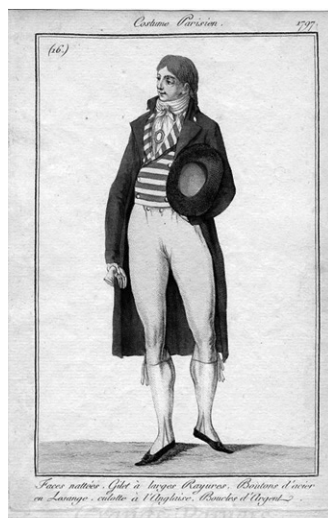
Slika 15: Crveni šal sa grčkim ključnim obrubom, u kontrastu sa belom haljinom u stil Direktorijuma, iz žurnala *Costume Parisien*, 1799.
[Izvor: https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Journal_des_dames_et_des_modes - datum posete: 09.02.2021]

Portret Madam Rekamie je portret pariske svet-ske dame Džuliet Rekamie iz 1800. godine umetnika Žak-Luja Davida, koj je prikazuje u toaleti neoklasične mode, naslonjenu na sofu iz perioda Direktorijuma u jednostavnoj haljini ampir linije (visok struk - iznad prirodne linije struka) sa kratkim „bubi“ rukavima i kratkom kosom „a la Titus“.

Ukus beskrajnoj novosti se vraća u društvo. Odeća proletarijata, koja se pojavila na početku revolucije, sada je određenija i ukazuje na svoje nosioce. Protivnici revolucije, s druge strane, nosili su crne kostime „demi convert“ („polu-transformisan“- francuski) i čak su svoju posebnost demonstrirali specijalnim „crnim kragnama“ za rojaliste, opirući se „crvenim kragnama“ koje su nosili republikanci.

Slika 16: Damski kostim iz perioda Direktorijuma
<https://www.pinterest.com/pin/38280665571183688/>

Slika 17: Muški kostim iz 1797 godine
<https://www.pinterest.com/pin/92253492341751483/>

Slika 18: Damski kostim sa elementima sa Dalekog Istoka, 1797 godina
<https://www.pinterest.com/pin/7951736818887684/>

Tokom Direktorijuma, krajem 1797. godine, u industriji je vladao potpuni haos, nezaposlenost i niske zarade. 1795. ukupna proizvodnja platna i vune opala je za dve trećine. Da bi tekstilna industrija oživila, uloženo je 4 miliona franaka u nadgradnju mašina i kupovinu potrebne opreme iz Engleske. Svi materijali koji su korišćeni za izradu odeće državnih službenika morali su biti „uzgajani na teritoriji Republike ili proizvedeni na nacionalnom nivou“.

4. Antimodni stil Enkroajbla i Mervejeza-prve autohtone subkulture (1789-1799)

Period Direktorijuma je vreme kada se može govoriti o takozvanom „modnom ekstremizmu“, koji se, kao i svaka antimoda, može naći u kulturi mladih populacija. Takva živopisna svedočenja mogu se naći već u vreme mode koja je prevladavala među nekim mladim ljudima, a koje su njihovi savremenici nazivali „*Incroyables*“ („Enkroajabl“, u slobodnom prevodu: „Neverovatni“- francuski) i „*Merveilleuses*“ (Mervejoz, u slobodnom prevodu: „Lepa, divna, veličanstvena“- francuski). Moda koju tendenciozno pokušavaju da stvore pokazuje da je kontrakultura mladih najčešće kultura protesta. Ako društvo nema razrađene mehanizme za demokratske promene, ako ne postoji mogućnost aktivnog otpora, javlja se prostor za pojavu antimode, podkulture mladih kao izraz bunta. I u ovom slučaju Francuska prednjači i postaje prvi istorijski primer antimodnog odevanja u pojavi Enkroajbla i Mervejeza.

Žil Etjen Žozef Kišera (Jules Étienne Joseph Quicherat) je bio prvi ozbiljniji francuski istoričar koji je temeljno proučavao modu tokom Francuske revolucije. Čitavo XXXII poglavlje (od str. 621 do str. 648) u svojoj knjizi posvećuje francuskom kostimu [5], prikazujući unikatne slike savremenika koji na svojim crtežima i karikaturama svedoče o izgledu „Enkroajbla“ i njihovih devojaka „Mervejeza“. Takođe je značajno da se Kišera oslanja na čvrstu tekstualnu osnovu i takođe ilustruje svoje delo koristeći sliku (str. 635) poznatog francuskog umetnika Karla Vernea (Carle Vernet). Iz tog razloga je Kišera naučni rad postao osnova za tumačenje kasnijih istraživača, a danas se ono što je napisao u raznim varijacijama ponavlja čak i na Internetu.

Karakteristično je da je Kišera stavio ovu modu u period od 1789. do 1799. godine, na kraj svog rada. Ostali njegovi tekstovi koje sam koristila prilikom moje analize su: „(...) *furor plesovi posle devetog Termidora; odeća tipa „žrtva“; povratak luksuza; nova uloga muskadina; portret Enkroajbla; frizure tipa „Tit“, „Brut“ i „Karakala“; (...) Mervejoze; Madam Talen; kostimi tipa*

Slika 19. „*Incroyables*“ i „*Merveilleuses*“
[Source: <https://www.pinterest.com/pin/371969250443663422/> - datum posete: 09.02.2021]

„*Divljak*“ (...)“ [6]. Navodim ih redosledom datim na strani 621 njegovog dela, jer svi istraživači zatim slede sličnu hronologiju. Posvetio je tri strane (635-637) modom tipu „Enroajbli“, započinjući svoja objašnjenja činjenicom da su ljudi koji su izmislili i demonstrirali modu koja je dobila ovo ime bili ljudi koji su pripadali „zlatnoj mladosti“, kao što je rekao Freron. Posle puča devetog Termidora (27. jula 1794), kada je Robespjer (Robespierre) ubijen i kada se era jakobinskog terora završila, oni nisu propustili svoj vrhunac da pokažu, s jedne strane, svoje materijalne mogućnosti i, s druge strane, svoje razumevanje „materijalnog izgleda“ svojih političkih uverenja.

Sudeći prema istorijskim činjenicama, tekstovima koje su ostavili njihovi savremenici, kao i likovnim izvorima, može da se kaže da je ova podkultura postala preteča svih narednih kontrakultura mnogih generacija posle njih. Da ne bih ponavljala sve ono što su istraživači radili pre mene [7], pokušaću da odgovorim na pitanje koje nije postavljeno – *koji su ideali za određenu sliku ovih ljudi i kako je postižu.*

Jakobinski teror se pretvara iz političkog u globalni teror. Jakobinci su želeli sve slojeve tadašnjeg francuskog društva da stave pod zajednički imenitelj. Relativno laka ideja je zadiranje u telo i telesnost, čija je vidljiva slika odeća, i njihovo ujedinjenje. Vrhunac takvih napora je državna porudžbina za „revolucionarni kostim“, dodeljena umetniku Davidu (vidi Sliku

8). Zabrana se odnosi i na simbolično značenje boja. Zabranjene su bile sve boje koje su na bilo koji način povezane sa monarhističkim režimom, kao i slike grbova i simbola kojima se identifikuje.

Društvo je bolesno od terora. Njegova „bolest“ nije samo ekonomska - na bogate se gleda sumnjičavo, već je i socijalna - čini se da je moda za siromašne obezbojena. Na osnovu ovih postulata postaje logično i objašnjivo zašto se pojavljuje takva moda, koja daje takav izraz. Kostim pokazuje izgled osobe koja je bolesna (dostižući čak i granice ludila i paranoje), ali koja pronalazi način da takvim kostimom demonstrira svoje nezavisno ponašanje, da to doživi kao neku vrstu demonstracije svoje frustracije terorom (vidi Slike 20-22).

Kao što sam Kišerà kaže: „*Ne, ovo nije potraga u oblasti lepote ili pogrešan pravac kojim se uputio Enkroajabl. Ne; on radi sa protivrečnom odećom, zamišljenim rečima i pojavom čoveka koji je u nemilosti sudbine i prirode*“ [8]. Konstrukcija ove „slike bolesnika“ ispoljena je u formi fraka, skrojenog tako da izgleda kao da ima grbu, širokom ešarpom od raznobojne ili bele tkanine koja obavija vrat skoro do ivice donje usne pokrivajući polovinu obraza kao da skriva nekakvu anomaliju na licu.

Kao što se usled groznice bolesnik pokriva brojnim pokrivačima i pod njima drhti, tako i Enkroajabl poput „bolesnika“ navlači tri prsluka, raznobojna, jedan preko drugog. Njegova prvobitna politička „kratkovidost“ manifestovala se u optičkim instrumentima

Slika 20: „Incroyables“

[Izvor: <https://www.pinterest.com/pin/2744449754050100/>-datum posete: 09.02.2021]

Slika 21: „Incroyables“
i „Merveilleuses“

[Izvor: <https://www.pinterest.com/pin/471963235928425934/>-datum posete: 09.02.2021]

Slika 22: „Incroyables“
i „Merveilleuses“

[Izvor: <https://www.pinterest.com/pin/4714774589307931/>-datum posete: 09.02.2021]

Slika 23: „Incroyables“

[Izvor: <https://www.pinterest.com/pin/97953360632049994/>]

Slika 24: „Incroyables“

[Izvor: <https://www.pinterest.com/pin/914862415023684/>-datum posete: 09.02.2021]

koje je nosio kao dodatnu opremu, a Žil Kišerà nije propustio da to pomene: „Nosi ogromne naočare na nosu ili dvogled pred očima, kao da boluje od miopije” [9]. Potreba za nošenjem ogromnih naočara sa naglašenim crnim ramovima, poput ogromnog dvogleda, koji mu je neprestano pred očima ili monokla veličine manjeg tanjira bila je simboličkog karaktera.

Protivi se i zabrani nošenja određenih boja, tako da nosi plavi frak na kome je prišivena ogromna zelena kragna, jer je ovo boja grofa d'Artoa, mlađeg kraljevog brata (vidi Slike 23 i 24). Na neočekivanim mestima na odelu prišiva crne trake kao znak žalosti, ili na frak prišiva sedam ogromnih sedefnih dugmadi, čiji broj aludira na starost maloletnog zatvorenika u Hramu („Le Temple” – kraljevski zatvor). Komisarževski [10] daje sledeći njihove pojave: „Nazivani su Enkroajabli” (neverovatni) jer nose kape sa visokim tilom i neobično zakrivljenim obodom, šetaju ulicama odeveni u ekstravagantanu odeću gotovo karikaturalnu, poput jarko žutih „culottes” (muške pantalone) dužine malo ispod kolena, belog fraka sa jarko zelenim okovratnikom i vatreno crvenim prslukom, na nogama su čizme sa širokim sarama, koje se asimetrično preklapaju tako da se vide čarape, takođe obojene jarkim bojama ili sa cvetnim dezenom” (vidi Sliku 26).

Slika 26: „Incroyables” i „Merveilleuses”

[Izvor: <https://www.pinterest.com/pin/3096293483835189/> - datum posete: 09.02.2021]

Slika 25: „Incroyables” i „Merveilleuses”

[Izvor: <https://www.pinterest.com/pin/1196337370509910/> - datum posete: 09.02.2021]

Da bi poruka bila snažna, mora biti jasno postavljena na odgovarajuću pozadinu, odnosno uklopljena u diskurs opšte modne vizije. To je zahtevalo da celokupno muško odelo bude podvrgnuto „dekomponovanju”- uključujući sve elemente celine i ne izostavljajući ni jedan njegov segment. Svaki deo odeće mora biti vidljiv tako da cela odeća postane jedan ogromni optički magnet, heterogenošću svojih pojedinačnih delova. Zato čizme postaju asimetrične, a njihov gornji deo se skraćuje tako da se iz njih mogu videti čarape u boji ili sa sitnim cvetovima. Pantalone takođe imaju i poseban kroj, ponekad sežu do pazuha, kragna je ogromna jer joj je dodeljena funkcija da, poput zastave, otkrije političke stavove (rojalističke ili buržoaske) onoga ko nosi takvo odelo. Sva ova muška odeća upotpunjuje se šeširovom odgovarajuće veličine, koji, poput svetlosti svetionika, mora izdaleka da pokaže gledaocima ili gomili osobenosti enkroajabla. Neizostavni atribut je i ogroman štap koji zamenjuje mač zabranjen civilima. Nosio se kao štap ili palica. Oprav-

Slika 27: „Incroyables“ i „Merveilleuses“

[Izvor: <https://www.pinterest.com/pin/27866091422984168/> - datum posete: 09.02.2021]

danje je da se „bolesni“ moraju osloniti na štap, ali njegova stvarna svrha je da sa njime pobede „sans-culottes“ (francuski: bukvalno „bez pantalona“, odnosno kraće/ ekonomične pantalone, vidi Sliku 10 -sans-culotes i Sliku 22- štap).

Međutim, sve ovo postaje besmisleno ako ne postoji način i mesto gde će se to javno pokazati. Ovu priliku da buržoazija zablista svojim novim modnim odlikama omogućila je politička stabilizacija koja se dogodila u Francuskoj posle 27. jula 1794. Parižani su povratili želju da prisustvuju raznim zabavnim događajima. Počele su da se organizuju zabave pod nazivom „Bal žrtava“ („Bals des victimes“), a bilo je dozvoljeno prisustvo isključivo rođacima aristokratije koji su završili na giljotini tokom revolucionarne promene vlasti i diktature. Braća Gonkur u svojoj „Istoriji društva tokom Direktorijuma“ daju sledeći opis špekulacija koje su dostigle vrhunac u društvu tokom „Enkroajbla i Mervejoza“: „Jedino što su muškarci i žene radili, kako kod kuće, tako i u inostranstvu, bila je trgovina. Trgovali su svime: dragim kamenjem, vinom, hlebom, barutom, solju, tkaninom, gvožđem, uljem, kafom, medom, čipkom, sapunom, slaninom, drvenim ugljem, šećerom, biberom, tako da je svaki dom postao radnja, odnosno svaka kuća tržište [11]“.

Ženska moda Mervejeza, kao pandan Enkroajblima, bila je konstituisana prema istim „modnim principima“. Može se reći da je njihov kostim pratio trendove ženske mode iz vremena Direktorijuma, samo što je bila ekstravagantnija, teatralnija i smelija u naglašavanju golotinje ženskog tela (vidi Slike 27 i 28). Njihova pojava sledi iste principe i demonstrira istu političku pristrasnost i finansijski prosperitet, ali nje-

Slika 28: Mesto konvencije. Luj Leopold Boili, 1797. „Incroyables“ i „Merveilleuses“

[Izvor: https://fr.wikipedia.org/wiki/Point_de_convention - datum posete: 09.02.2021]

na osnova je, za razliku od muške mode, ampir haljina stvorena prema klasičnoj liniji antičke Grčke. Haljinu visokog struka načinjenu od prozirnih tkanina nosila je i jedna od dama, Madame Talen. Kako haljine nisu imale džepove, potreba za nošenjem svih neophodnih stvari rešena je pojavom već pomenute ženske torbice „reticule“ (ili „ridiculé“- u prevodu znači smešno). Izgled je upotpunjen i obućom; na nogama nose cipele sa visokim potpeticama, dok su kosu oblikovale po uzoru na stare Rimljane - Tita, Bruta, Karakalu. Takođe je bilo dozvoljeno nošenje perika preko kojih se stavljao šešir sa ogromnim obodom. Našivanje traka različitih boja, kao i nošenje ogromnih ešarpi, takođe su bili obavezni modni elementi Mervejeza (Slika 29).

Slika 29: „Incroyables“ i „Merveilleuses“ iz 1797.

[Izvor: <https://www.pinterest.com/pin/278730664414027589/> - datum posete: 09.02.2021]

Na osnovu temeljne analize ovih modnih trendova, može se doneti određeni zaključak da pojava ovog modnog stila predstavlja koren antimodnog odevanja u novijoj istoriji evropskih modnih trendova, kao i da je to pojava prve autohtone kontrakture koja demonstrira političke stavove, ekonomski prosperitet, lične slobode i protest, vizuelno dovedene do karikaturalnosti. Njihov autentičan izgled postaje ideološka osnova i inspiracija mnogih dizajnera.

Stojkov [12] slične fenomene, po uzoru na Enkroajable i Mervejeze, naziva „antimodom“, detaljno ispitujući njene funkcije, koje je podelio na „terminatornu“, „eksperimentalnu“, „inspirativnu“ i „socijalno-zaštitnu“.

Terminatorna funkcija ovde je prilično izražena ne samo u odeći, već i u neobičnoj frizuri, brojnim prslucima različite dužine, ponekad i po tri, koji se nose jedan iznad drugog ili sa samo jednim prslukom - tako kratkim da jedva doseže do polovine grudi. Posebnu simboliku ima aksesoar. Na uhu se nosi okrugla gusarska minduša. Kao znak da se protive opšteprihvatom ustaljenom poretku, oko vrata na vrpici nose niz propratnih detalja: okačen monokl veličine tacne za kafu, štap napravljen od orezane hrastove grane, koji više liči na oružje nego na modni detalj. U znak sećanja na žrtve Konvencije formira se frizura obrijanog vrata „à la victime“, koja imitira brijanje kose onih čija će glava pasti pod udarom giljotine.

Eksperimentalna funkcija ove mode nekako ostaje sama za sebe. S obzirom na to da su mladi koji se tako ponašaju uglavnom iz bogatih slojeva sitne trgovačke buržoazije, podjednako ih preziru i rojalistički aristokrati, i velika buržoazija i predstavnici treće klase. Njihova moda-previše izazovna, ali i skupa, ne nalazi pristalice. Nošenje „culottes“ je direktan izazov protiv „sans culottes“. Ako se tome doda činjenica da su trobojne pruge u njihovim kostimima bile poređane poprečno a ne uobičajeno, provokativna funkcija ove mode postaje savršeno jasna, kako za tadašnje građane Francuske - „citoyens“, tako i danas.

Nešto vrlo karakteristično se otkriva u činjenici da je, u poređenju sa podkulturnim stilovima mladih sledećih epoha, moda „enkroajabla“ i „mervejeza“ autonomna. Ne crpi iz drugih izvora već je sama svoj izvor, jer je ovde implikativni princip „reductio ad absurdum“ - sve normalno je smanjeno ili preekspozicionirano kao što su broj, boja, kraj tkanine ili silueta, do karikaturalnosti. Ovaj princip anti-mode iz XIX, XX i XXI veka slediće bez izuzetka, ali zbog informacionih mogućnosti društva oslanjaće se i na druge neevropske kulture - nešto u čemu će se sa njom takmičiti svi istaknuti modni asovi XXI veka. Sve ovo je vrlo uočljivo u stilskoj analizi

takvih modnih pojava omladinske kontrakture kao što su Tedi bojs, mods, rokeri, hipsteri, rokabilli, hipi, pank i grandž (Teddy Boys, mods, rockers, hipsters, rockabilly, hippies, punk and grunge).. U svakoj od ovih subkultura postoji sličnost sa njihovim dalekim francuskim pretkom, koja je, prema L. Stojkovu: „povezana sa željom i težnjom ljudi da se oblače po svojoj volji i ukusu, ne uzimajući u obzir nijednu zvaničnu modnu liniju, aktuelnost boja, karakteristike silueta, volumena i tkanina u odeći“ [13]. Konkretni slučajevi su, naravno, bogatiji jer se dve tendencije paralelno bore s jedne strane oslobađanje i emancipacija u odeći, a s druge disciplina. Oslobađanje (emancipacija) se izražava ispoljavanjem individualnog ukusa i različitih finansijskih mogućnosti u izboru odeće. Konvencionalni trend, „iako sa različitim modelima svi nosimo farmerke“ razvijaju i produbljuju proizvođači modne odeće, s ciljem da se maksimalno iskoriste originalne ideje u oblasti modne odeće.

5. ZAKLJUČAK

Ovo je prva autohtona subkultura-kontrakultura, kultura koja se protivi svemu što se smatra modernim i popularnim. Jedna od glavnih ideja je da njihova moda ne bi trebalo da sledi društvena pravila i principe, već da sledi političke uticaje i paradigme. Estetski ideal prihvata takve žrtve kao što je opšta deformacija tela, izražena naročito u deformaciji njegovih linija i volumena. Ovo se ne smatra neispravnim. Naprotiv - modni dizajneri vredno rade na konstrukciji odeće koja ide do ekstremnosti. Najveći značaj u psihološkom stavu ove subkulture je razlikovanje i otklon od apsolutno svih slojeva društva, sa akcentom na jedinstvenosti i nenadmašnosti, čak i ako se to graniči sa sopstvenom nerazumnošću, prekomernom dominacijom i demonstracijom (paradiranjem) sopstvenog ega.

Estetski ideali tokom ovog perioda nekoliko puta su doveli do velikih promena koje su jednake revoluciji jer se smelo suprotstavljaju do tada opšte prihvaćenom stilu odevanja. Ono što snažno diktira moć kao zakon i način, kao ukus i kao modu, postaje glavni motiv i pokretač nečeg novog - radikalno različitog od estetike „dobrog i prijatnog“, a u korist „čudnog i smešnog“, sa jedinom tendencijom: biti viđen, primećen i postati predmet komentara. Može se reći da su najkarakterističnije za ovaj period evolutivne promene u modi mladih. Primat u primeni i širenju mode imala je visoka (a delom i srednja) buržoazija, u relativnom rivalstvu sa aristokratijom. U ovom rivalstvu tendencija ovih mladih ljudi, sinova i kćeri bogatih, jeste is-

poljavanje neslaganja sa tradicionalnim stavovima aristokratije, političkim, ekonomskim i kulturološkim. Konačno, njihov autentičan modni stil postaje vrlo moćno sredstvo samoizražavanja u svakom smislu - individualnom, estetskom, psihološkom, filozofskom, kulturološkom...

LITERATURA

- [1] Арабаджиева, Е. (2007). История на костюма. Издателство Летера, Пловдив. Вж: Европейски костюм през XX в. с 119-132. Европейски костюм през първата половина на XX в. стр.135-142.
- [2] Киреева Е. В. (1970). История костюма. Европейские костюмы от античности до XX века. Издателство Просвещение, Москва. Цитат: стр.113.
- [3] Киреева Е. В. (1970). История костюма. Европейские костюмы от античности до XX века. Издателство Просвещение, Москва. Цитат: стр.126.
- [4] Комиссаржевский, Ф. (2005). История Костюма. Издателство Астрель: АСТ: Люкс, Москва. Цитат: стр. 217.
- [5] Quicherat, J. (1877). *Histoire du costume en France depuis les temps les plus reculés jusqu'à la fin du XVIIIe siècle*. Maison d'édition Hachette et cie, Paris.
- [6] Quicherat, J. (1877). *Histoire du costume en France depuis les temps les plus reculés jusqu'à la fin du XVIIIe siècle*. Maison d'édition Hachette et cie, Paris. Quote: page. 621.
- [7] EfreMOV J., Kertakova M., Jordeva, S., and Dimitrijeva-Kuzmanoska, V. (2019) Tipology of personalities in fashion, II Меѓународна конференција „Савремени трендови и иновације у текстилној индустрији“, 16-17 мај, Београд, pp. 271-280.
- [8] Quicherat, J. (1877). *Histoire du costume en France depuis les temps les plus reculés jusqu'à la fin du XVIIIe siècle*. Maison d'édition Hachette et cie, Paris. Quote: page. 635: „Ce n'est pas la recherche du beau bien ou mal entendu qui occupa l'incroyable. Non; il travailla au contraire à se donner, de propos délibéré, les apparences d'un être disgracié de la nature et du sort“.
- [9] Quicherat, J. (1877). *Histoire du costume en France depuis les temps les plus reculés jusqu'à la fin du XVIIIe siècle*. Maison d'édition Hachette et cie, Paris. Quote: page. 635: „Il avait en tout temps d'énormes lunettes sur le nez ou le binocle devant les yeux comme s'il était affecté de myopie“.

- [10] Комиссаржевский, Ф. (2005). История Костюма. Издателство. Астрель: АСТ: Люкс. Москва. Цитат: стр.212.
- [11] Цит. по: Спекуляция, в торговле // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона: В 86 томах (82 т. и 4 доп.). — СПб., 1890—1907.
- [12] Стойков, Любомир. (2006). Теоретични проблеми на модата. НХА. София. От стр. 81 до стр. 93.
- [13] Стойков, Любомир. (2006). Теоретични проблеми на модата. НХА. София. Цитат: стр. 81.

BIBLIOGRAFIJA

- Арабаджиева, Е. (2007). История на костюма. Издателство Летера, Пловдив.
- Киреева Е. В. (1970). История костюма. Европейские костюмы от античности до XX века. Издателство Просвещение, Москва.
- Комиссаржевский, Ф. (2005). История Костюма. Издателство Астрель: АСТ: Люкс, Москва.
- Quicherat, J. (1877). *Histoire du costume en France depuis les temps les plus reculés jusqu'à la fin du XVIIIe siècle*. Maison d'édition Hachette et cie, Paris.
- Стойков, Любомир. (2006). Теоретични проблеми на модата. НХА. София.
- Мерцалова, М. Н. (1993). Костюм разных времён и народов – Том 1. Издателство АО Академия Моды, Москва.
- Дудникова, Г. П. (2005). История костюма. Издателство Феникс, Ростов на Дону.
- Каминская, Н. М. (1977). История костюма. Издателство Легкая индустрия, Москва.
- Барт, Р. (2005). Система на Модата. Издателство Агата А, София.

Primljeno/Received on: 10.02.2021.

Revidirano/ Revised on: 30.05.2021.

Prihvaćeno/Accepted on: 01.06.2021.

© 2021 Authors. Published by Union of Textile Engineers and Technicians of Serbia. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International license (CC BY) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)